

RELEVANȚA ATITUDINII CADRELOR DIDACTICE VIS-Ă-VIS DE COMPORTAMENTUL DISRUPTIV LA ELEVI

Nina BÎRNAZ, Nadejda BUTNARI

Universitatea de Stat din Moldova

Rolul școlii este de a pregăti elevii pentru viața socială. Viața socială presupune relații interpersonale. Acestea sunt determinate de anumite comportamente.

Perioada contemporană, în pofida modernizării întregului sistem educațional, se confruntă cu un amplu fenomen cu tentă negativă pentru școală și educație în general – devianța comportamentală în rândul elevilor.

Efectele devianței comportamentale sunt resimțite acut în instituțiile școlare, unde limitele bunelor maniere sunt vădit forțate, motivația pentru învățatură a scăzut considerabil, corpul didactic pierde controlul gestionării unor asemenea cazuri, prevestind efecte de lungă durată ale fenomenului pentru întreaga societate.

Specialiștii în domeniu sugerează că comportamentul disruptiv reprezintă răspunsul indezirabil al elevului la o varietate de contexte educaționale.

Rezolvarea acestei probleme necesită mobilizarea cadrelor didactice, în special reevaluarea atitudinii acestora vis-à-vis de comportamentul problematic la elevi.

Cuvinte-cheie: *comportament disruptiv, atitudine, elev, cadru didactic, mediu educațional.*

THE RELEVANCE OF THE TEACHER'S ATTITUDE REGARDING STUDENT DISRUPTIVE BEHAVIOUR

The role of school is to prepare students for their social life. Social life presupposes interpersonal relations determined by specific behavioral actions.

In spite of the modernization of the whole educational system, the contemporary era faces a huge negative phenomenon characteristic of schools and the entire education – it is the deviant behavior among students.

The effects of the behavioral deviance are acutely felt in schools, where good manners are constrained, the motivation for learning has decreased considerably and the teacher loses control of managing such cases thus, predicting long-term effects of the phenomenon for the entire society.

Experts in this domain suggest that disruptive behavior is an undesirable student's response to a variety of educational contexts.

Solving this problem requires teachers' involvement, especially the reassessment of their attitude regarding student problem behavior.

Keywords: *disruptive behaviour, attitude, student, teacher, educational environment.*

Instituția școlară prin rolul ei educațional are menirea de a forma personalități sub aspect cognitiv, dar mai ales afectiv, moral și civic. Prin formarea de comportamente optime școala pregătește elevii pentru viața socială. În acest context, deloc de neglijat sunt aspectele comportamentale problematice ale multor elevi care necesită a fi tratate cu seriozitate și înlăturate la timp, într-o manieră profesională. Numite, din punct de vedere psihologic, comportamente disruptive/dezadaptative/ indezirabile/, ele constituie, în special în ultimul deceniu, o problemă, a cărei rezolvare reclamă mobilizarea cadrelor didactice.

Specialiștii în domeniul psihologiei școlare/educaționale sugerează că „comportamentul disruptiv reprezintă răspunsul indezirabil al elevului la o varietate de contexte educaționale. El poate fi determinat fie de un mediu insuficient structurat, fie de un context nestimulant sau suprasolicitant [6], sau de insuficienta diversificare a repertoriului abilităților sociale ale elevului” [11].

Comportamentul dezadaptativ înseamnă o nerealizare a concordanței dintre cerințele mediului și răspunsul comportamental al individului. Există două abordări ale dezadaptării comportamentale a indivizilor, și anume:

✓ *abordarea juridică* – dezadaptare datorată neconcordanței dintre cerințele sociale și conduitele sau comportamentul indivizilor. Această neconcordanță se constată atunci când persoana nu aderă continuu și dinamic la viața socială a grupurilor formale și informale, aderare care se realizează prin asimilarea de roluri sociale, norme morale, valori cultural-științifice, modele comportamentale;

✓ *abordarea psihologică* – dezadaptare datorată în principal gradului în care individul atinge standardele independenței personale, mai precis – modul în care el își privește și acceptă existența, felul în care se percepe pe sine în raport cu ceilalți și cu valorile sociale [8, p.21].

Din cele expuse *supra* reiese impactul direct și nemijlocit al școlii vis-à-vis de comportamentul disruptiv la elevi. În nenumărate cazuri școala, prin intermediul pedagogilor, încurajează inconștient manifestarea acestor conduite disruptive. Deci, comportamentul disruptiv în sine de cele mai multe ori nu reflectă problema copilului, ci, mai ales, problema școlii, problema celor care educă.

După cum menționează James Garbarino și Ellen de Lara, „multe școli sprijină în mod neintenționat și înlesnesc un mediu ostil și violent din punct de vedere emoțional” [3, p.15].

Cu toate că profesorii se simt descurajați de reprizele zilnice de intimidări, jigniri, insulte, tachinări, reproșuri și comportament de clan și recunosc urmările pe care acestea le au pentru ei înșiși și pentru elevi, ei nu știu ce să facă în astfel de situații. Și, deseori, nu conștientizează că ei înșiși contribuie la această stare, simulând teama în rândul elevilor prin folosirea etichetelor și a comparațiilor, a criticii, prin avansarea unor pretenții și amenințarea cu pedeapsa. O astfel de atitudine contribuie la modelarea comportamentului elevilor, pe care aceștia îl imită în interacțiunile lor cu ceilalți. Când elevii se revoltă, sunt indisciplinați, forțând limitele politicii școlii sau răbdarea fiecărui profesor, adevăratul mesaj este de fapt o întrebare despre valoare, acceptare, normalitate [2, p.66,70].

Aspectele reflectate mai sus referitoare la comportamentul disruptiv sunt susținute de o serie de teorii științifice, care evidențiază cu claritate așa-zisa „geneză” a conduitelor deviate/problematice. Una dintre aceste teorii este *teoria etichetării sociale*.

Reprezentanții acestei teorii, H.Becker, K.Erikson, M.Wolfgang, E.Rubington, E.Goffman etc., adepți ai etnometodologiei și interacționismului simbolic, consideră că modelul cel mai potrivit pentru analiza delicvenței juvenile este de a investiga interacțiunea indivizilor într-un anumit context sociocultural și normativ, concep delicvența nu ca o trăsătură inerentă a unui anumit tip de comportament, ci ca o însușire conferită aceluși comportament de către grupul sau indivizii care dețin puterea și evaluează conduita ca deviantă. Pentru a explica mecanismul definirii și etichetării delicvenței, adepții acestei orientări analizează interacțiunea dintre norme și comportamente sociale, constatând că există în orice societate indivizi care încalcă normele prescrise și indivizi sau grupuri de indivizi care se pronunță asupra conduitelor primilor, evaluând aceste abateri. Întrucât normele prescrise nu stipulează în detaliu modul cum trebuie să acționeze indivizii, precizând doar căile și mijloacele ce trebuie utilizate în acest scop, în orice societate apar diverse tipuri de comportament, de la cele nonconformiste, evazioniste, până la cele deviate și delicvente. Reprezentanții teoriei „etichetării sociale” consideră că niciun comportament nu este, prin el însuși, conformist sau deviant. Devianța, în general, delicvența, în special, nu există ca atare decât în măsura în care societatea sau anumite grupuri sociale le definesc sau le etichetează, sancționându-l pe cel considerat ca „deviant” [7, p.55].

În același context, В.Н. Мясичев a elaborat în teoria sa problema atitudinilor, evidențiind că atitudinile personalității sunt determinate de relațiile sociale. Pe om îl caracterizează sistemul atitudinilor lui personale, care este condiționat social. Sistemul corelațiilor cu cei din jur determină situația obiectivă a persoanei în mediul social, atitudinea ei față de anturajul social. Formându-se în interacțiune cu cei din jur, persoana nu doar că își satisface trebuințele, ci și își reglează comportamentul [9].

Un comportament negativ declanșat în contexte școlare nu întotdeauna va putea fi numit și dezadaptativ, întrucât cel din urmă depinde de o serie de dimensiuni, precum: durată, intensitate, frecvență, latență. Comportamentele dezadaptative sunt mai ample ca fenomen, durează în timp și condiționează apariția unor consecințe fie pe termen scurt (bătăi, agresivitate, probleme la învățătură etc.), fie pe termen lung (insucces școlar, depresie, izolare, anxietate sporită etc.). Pentru ca profesorul să intervină la stingerea acestor comportamente este indispensabil ca acesta să cunoască dimensiunile elucidate mai sus. În funcție de aceste dimensiuni pedagogul își va modela tehnicile de „lucru” în concordanță cu comportamentul elevului. Iată care sunt dimensiunile comportamentului disruptiv de care trebuie să țină cont orice profesor care are situații problematice în colectivul de elevi;

✓ *frecvența comportamentului* – cât de des se manifestă comportamentul într-un anumit interval de timp, de exemplu: de câte ori își găsește elevul alte preocupări în timpul unei ore. Această monitorizare ar putea ajuta la reducerea nivelului de anxietate a profesorului, care se simte incapabil să schimbe ceva ce are impresia că se produce de fiecare dată. De asemenea, ar putea reduce nivelul stresului și tensiunea pe care le induce

procesul de observare. Un astfel de stres poate influența datele înregistrate privind comportamentele disruptive și semnificațiile pe care le atribuie acestora;

✓ *durata* – se realizează prin înregistrarea perioadei de timp în care se manifestă comportamentul inadecvat, de exemplu: cât timp dintr-o oră elevul visează cu ochii deschiși;

✓ *latența* – se referă la perioada de timp care se scurge din momentul apariției unui stimul până când elevul manifestă un anumit comportament. În observarea latenței, accentul este pus pe perioada de timp premergătoare declanșării comportamentului disruptiv. Perioada de latență ne oferă informații prețioase, atât referitoare la momentele pozitive, cât și la cele dificile;

✓ *intensitatea* – poate fi evidențiată prin înregistrarea gravității comportamentului elevilor [5, p.62-63].

Pornind de la această idee, evidențiem criteriile pe care le întrunesc comportamentele dezadaptative:

- comportamentul împiedică elevul să participe la activitățile curriculare;
- comportamentul are un efect negativ asupra procesului educativ și asupra performanțelor de învățare ale elevului și ale clasei;

- comportamentul nu este adecvat vârstei și nivelului de dezvoltare al elevului;

- comportamentul duce la izolarea elevului de colegi;

- comportamentul are un impact negativ asupra independenței elevului;

- comportamentul constituie o potențială amenințare (pericol) pentru colegi, profesori sau resursele școlii.

Acesta include și comportamentul de autovătămare;

- comportamentul reduce oportunitățile elevului de dezvoltare personală (abilități, stimă de sine, aptitudini);

- comportamentul are un efect negativ asupra relațiilor școală-părinți/ tutori. Se poate instala un ciclu distructiv al învinuirii reciproce; astfel, părintele învinuiește școala pentru problemele elevului, iar școala învinuiește părintele. De multe ori părinții pot să ofere o perspectivă cronologică și contextuală asupra problemelor elevului, pe care cadrele didactice nu-și pot permite să le ignore [4, p.58-59];

- împiedică procesul de asimilare a informației;

- împiedică adaptarea socială;

- interferează cu procesul terapeutic și, implicit, cu procesul de învățare [11].

Comportamentele disfuncționale/problematică se declanșează și se manifestă cu un anumit scop, cu o anumită intenție. Există o reală legătură între rezultatul dorit de copil/elev și conduita la care aderă pentru a obține acest rezultat. Acest comportament este o formă primară de comunicare, de transmitere a unui mesaj către exterior, către „receptori” (ex., profesori).

În acest context, comportamentul disruptiv al elevilor presupune anumite funcții:

- captarea atenției;

- obținerea acceptării;

- obținerea puterii sau a controlului;

- răzbunare;

- obținerea unei recompense palpabile;

- obținerea accesului la o activitate;

- stimularea senzorială;

- sustragere;

- protecție;

- exprimarea emoțiilor [4, p.63].

Cunoașterea dimensiunilor și funcțiilor comportamentelor disruptive de către profesori ar oferi acestora date importante despre diferențierea acestor conduite și a celor cu adevărat deviate. Astfel, nu s-ar produce etichetarea comportamentală, care nu doar că nu diminuează comportamentele disruptive, ci, mai mult, le amplifică. Sesizarea conduitelor care au drept temei dezadaptarea poate fi eficientizată prin intermediul identificării dimensiunilor și funcțiilor comportamentale.

Conduitele dezadaptative sunt generate de situații și contexte concrete, ele nu apar fără nicio dispoziție inițială, fără a fi anticipate de ceva. În dependență de factorii declanșatori, comportamentele dezadaptative vor putea fi vizibile sau mai puțin vizibile, dar întotdeauna observabile. Există variate practici inadecvate instituite la clasă care influențează formarea unor asemenea conduite. În continuare enumerăm câteva dintre ele.

Practici represive sau amenințătoare:

- recurgerea la forță, constrângere sau excludere;
- utilizarea amenințărilor sau a unor restricții;
- utilizarea sarcasmului sau punerea elevului în situații ridicole/jenante;
- pedepsirea unui elev în mod exemplar.

Practicile represive și de amenințare schimbă comportamentul doar la suprafață și pentru moment; de obicei, acest lucru este urmat de comportamente nedorite, cum ar fi manifestarea ostilității.

Practici care distrag, ignoră sau eludează:

- ignorarea/trecerea cu vederea a comportamentului dezadaptativ și neadoptarea vreunei atitudini;
- schimbarea compoziției grupului în care intervine comportamentul disruptiv prin rotirea membrilor;
- trecerea responsabilității comportamentului de grup asupra unui singur membru, sau invers;
- oprirea activității pentru evitarea comportamentului.

Practicile de distragere și ignorare adesea mențin o stare de neliniște și fugă de responsabilitate din partea profesorului, iar elevilor le conservă anumite comportamente agresive și ostile.

Practici de presiune sau de dominare:

- utilizarea unor grupe de presiune, recursul la comandă sau ceartă;
- utilizarea amenințărilor și presiunii prin invocarea persoanelor care reprezintă autoritatea (părinți, director);
- exprimarea dezaprobării prin cuvinte, atitudine, acțiune;
- coerciția, șantajul;
- utilizarea comparației drept mijloc de presiune;
- delegarea puterii elevilor pentru a impune controlul;
- apelul, măgulirea, moralizarea.

Practicile de presiune sau dominante adesea rezultă în supunerea la suprafață, în schimb deseori generează sentimente de frustrare, resentimente puternice și atitudini ostile [4, p.54].

Utilizarea acestor practici, deși frecvent întâlnite în instituțiile noastre de învățământ, aduc prejudicii psihomorale grave elevilor și nu doar că nu soluționează problema, dar au efecte secundare resimțite. Deci, aceste practici trebuie înlăturate de către toate cadrele didactice.

În vederea identificării atitudinii cadrelor didactice vis-à-vis de comportamentul disruptiv la elevi am realizat o microcercetare pe un eșantion de 30 cadre didactice de la Liceul Teoretic „Ion Creangă” din orașul Ungheni, utilizând ca instrument de investigație chestionarul.

Datele obținute ne-au permis să concluzionăm următoarele:

- Atitudinea cadrelor didactice este unul dintre factorii externi care influențează comportamentul disruptiv la elevi.
- Comportamentul disruptiv reprezintă răspunsul indezirabil al elevului la o varietate de contexte educaționale.
- În lipsa unei atitudini constructive a cadrelor didactice vis-à-vis de comportamentul disruptiv al elevilor nu poate fi asigurată o educație de calitate.
- În pofida modernizării învățământului național, mediul educațional mai denotă carențe în ceea ce privește dezvoltarea armonioasă a copilului.

În acest context, recomandăm următoarele:

Pentru managerii din domeniul educațional

- ✓ Proiectarea cursurilor de formare continuă a cadrelor didactice cu accent pe aspectul psihopedagogic.
- ✓ Organizarea seminarelor pentru profesori cu scopul de a instrui/pregăti cadrele didactice pentru a acționa adecvat în situații problematice de relaționare interpersonală.

Pentru cadrele didactice din instituțiile de învățământ preuniversitar

- ✓ Reevaluarea propriului stil de educație (de către cadrul didactic), în vederea eficientizării relației profesor–elev, prevenirii situațiilor comportamentale problematice.
- ✓ Stabilirea demersurilor instructive în contextul tehnologiilor educaționale actuale care motivează și implică elevii într-un proces de învățare activă.
- ✓ Specificarea atât a comportamentului indezirabil ce urmează să fie redus la minimum sau înlăturat (studierea atentă a naturii acestui comportament, a frecvenței și a condițiilor curente în care el se manifestă), cât și a comportamentului dezirabil care îi va lua locul.

✓ Identificarea în sursele de specialitate a întăririlor ce susțin comportamentul nedorit, pentru a putea fi evitate, precum și a întăririlor care pot contribui la sporirea frecvenței comportamentului dezirabil.

✓ Consilierea elevului care are probleme.

Această problemă ne privește pe toți deopotrivă, fiindcă „o educație vicioasă, în cerc vicios.....eșec, devine premisa viitorului eșec” [1]. De aceea, problema necesită a fi abordată în maniera gravității ei, iar specialiștii în domeniul educațional au datoria de a acționa prompt pentru a rezolva aceste neglijențe educaționale și a echivala învățământul unei educații de calitate, conform standardelor de performanță propuse.

Bibliografie:

1. BRICEAG, S. *Psihologia pedagogică: Curs universitar*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2007. 202 p.
2. CAUC, P., SĂNDOIU, L. *Devianța comportamentală – o nouă provocare pentru managerul clasei*. Craiova: Editura Info, 2008. 94 p.
3. James Garbarino, Ellen de Lara. *An Educator's Guide to School-Based Interventions*. Virginia: Houghton Mifflin, 2003. 47 p.
4. MEDVEȚCHI, P. ș.a. *Aspecte psihologo-pedagogice ale procesului de învățământ în instituția preuniversitară*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2003. 225 p.
5. МИН, V. *Psihologia educațională*. București: ASCR, vol. II, 2010. 262 p.
6. OUVRY, O. Résistance au pubertaire. In: *Psychologie clinique*, nouvelle série, no.21, p.139-148.
7. TOMIȚĂ, M. (coord. P.Abraham) *Delicvența juvenilă: Sisteme alternative de executare a pedepselor: Teză de doctor*. București: Universitatea București/ Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, 2008. 336 p.
8. ZINCA, D.P. (coord. I.Mitrofan) *Consilierea adolescenților victime ale violenței intrafamiliale – o abordare sistemic-experiențială: Teză de doctor*. București: Universitatea București/ Facultatea de Psihologie și Științele Educației, 2010. 56 p.
9. В.Н. Мясичев, *Психология отношений. Избранные психологические труды* / Под редакцией А.А. Бодалева. Москва-Воронеж, 1995, 356 с.
10. <http://www.consultanta-psihologica.com/elevul-cu-un-comportament-dezadaptativ>
11. <https://paxonline.ro/?q=glossary/term/165> (accesat 7.04.2013).

Prezentat la 05.06.2013